

DU SPØRGER MIN VEN, KUN STEINAR GI'R DIG SVAR
 – forskningsinterviewet mellem positivismens
 Scylla og relativismens Carybdis¹

En anmeldelse af Steinar Kvale:

InterView – An Introduction to Qualitative Research Interviewing,
 Thousand Oaks: Sage 1996, 326 ss. Pris 15.95\$.

Benny Karpatschof

Efter en årrækkes pionerarbejde med udviklingen af det kvalitative forskningsinterview har Steinar Kvale nu skrevet en lære- og håndbog, der utvivlsomt kommer til at stå som et standardværk inden for interviewundersøgelsens videnskabelige genre, en genre der beskrives som både en kunstart og et håndværk.

Bogen bruger rejsen eller sejladsen som metafor for interviewundersøgelsen, og dette billede kan lige så vel bruges på bogen selv. Det er nemlig karakteristisk for forfatterens intention, at han skriver ud fra en dobbelt kritisk – og undertiden også polemisk position. På den ene side angriber han en positivisme, han selv har skullet frigøre sig fra siden de nu snart mytiske 60'ere. På den anden side er han i ikke mindre grad kritisk over for den relativisme eller måske ligefrem principløshed, som undertiden har været positivismens afløser.

Denne dobbelthed er således et væsentlig træk ved hele bogens sigte og opbygning. Den har som en indbygget modsigelse at være en autoritativ introduktion til den kvalitative interviewundersøgelse, samtidig med at dens metodologiske grundlag er en principiel afvisning af enhver metodefiksering. Når der således ikke er tale om en kogebog, hvis regler sikrer videnskabelig gyldighed, hvad er da meningen med bogen? Sigtet kommer nok tydeligst frem i bogens 5-stadie beskrivelse af novicens jomfrurejse mod en prædestineret kollision med antipositivismens carybdis. Stadierne er:

1. Antipositivist Enthusiasm Phase
2. The Interview-Quoting Phase
3. The Working Phase of Silence
4. The Aggressive Phase of Silence
5. The Final Phase of Exhaustion

1. Anmeldelsen bringes sideløbende i Nyhedsbrev nr. 20, 1996, Center for kvalitativ metodeudvikling ved Psykologisk Institut, Århus Universitet.

Bogen bygger dels på den erfarne forskers målbevidste projekt gennem flere årtier med at udvikle interviewmetoden fra dilettanteri til videnskabelig kunsthåndværk, dels på den professionelle pædagogs erfaringer med at uddanne forskerrekutter, som begiver sig ud på deres første farefulde sejlads for at gøre Odysseus den kunst efter at styre midt imellem dogmatismens scylla og principløshedens carybdis. Bogen udspringer altså på den ene side af kollegiale diskussioner med andre førende forskere, der beskæftiger sig med det kvalitative forskningsinterview, og på den anden side af de efterhånden mange kurser for ph.D.-studerende som forfatteren har afholdt. Denne dobbelte baggrund kommer til udtryk i form af en vis usikkerhed hvad angår bogens målgruppe. Undertiden er der mest tale om en lærebog for forskerspirer, en lærebog af en ofte næsten encyklopædisk karakter, hvor der præsenteres ikke blot en række afgørende metodiske begreber, men også det filosofiske grundlag herfor. Andre afsnit er selvstændige indlæg i den, ikke blot metodologiske, men også erkendelsesteoretiske diskussion der præger disse år, en diskussion forfatteren opfatter som udsپændt mellem to yderpunkter, nemlig på den ene side den relativisme som postmodernisme kan udarte til, og på den anden side en forældet modernisme, for nu ikke at sige positivisme.

Dobbeltheden i målgruppe viser sig ofte som en skiften mellem for det første ret propædeutiske og ofte meget kortfattede filosofiske småartikler om fx. hermeneutik, fænomenologi, eksistentialisme og de forskellige moralfilosofiske positioner, og for det andet engagerede indlæg om den moderate socialkonstruktivisme og postmodernisme, som er forfatterens eget videnskabsteoretiske standpunkt.

Denne skiften er måske prisen for at imødekomme begge de to forskellige målgrupper, og i det store og hele er denne balancekunst lykkedes.

Efter denne generaliserende introduktion skal jeg nu gå over til en mere systematisk gennemgang af bogen, hvis egne elaborerede struktur i høj grad lægger op hertil.

Bogen består, ud over en introduktion og konklusion, af to dele, Part 2 og 3. Part 2 er en videnskabsteoretisk karakteristik af interviewmetoden, Part 3 er en *guided tour* gennem interviewundersøgelsen, der beskrives som bestående af 7 stadier.

Mht. den videnskabsteoretiske Part 2 præsenteres tre forskellige typer af interviewet: nemlig det filosofiske, det terapeutiske og det forskningsmæssige interview. Dernæst kommer et kapitel om de videnskabsteoretiske positioner, der af forfatteren karakteriseres som postmoderne, nemlig hermeneutik, fænomenologi og dialektik.

Det er klart, at en bog med en så stor encyklopædisk bredde må foretage strategiske frontforkortninger, men immervæk forekommer en præsentation af disse hoved-retninger, begrænset til et omfang på 3 sider, at være en hel del underdimensioneret. Enten burde de helt være udeladt,

således at læseren måtte nøjes med den ganske fortrinlige introduktion til litteraturen om disse emner, eller også burde de være betydeligt udvidede.

Det sidste kapitel i denne del er en broget gennemgang af den kvalitative forskning i videnskab og i (markeds-mæssig og terapeutisk) praksis.

Efter det videnskabsteoretiske propædeutikum kommer hvad der er bogens absolutte bærende del, nemlig *The Seven Stages of an Interview Investigation*.

De 7 stadier er:

1. Thematizing
2. Designing
3. Interviewing
4. Transcribing
5. Analyzing
6. Verifying
7. Reporting

Bogens gennemgående idé er, at interviewkunsten består i beherskelsen af samtlige disse stadier, og at de vel og mærke skal hænge sammen, en sammenhæng der i høj grad er bestemt af afklaringen omkring indhold og formål i det første stadium. Problemerne i de enkelte faser hænger nøje sammen, og fejlgreb i en tidligere fase hævnner sig ubønhørligt i en senere. Specielt advarer forfatteren mod at fokusere isoleret på selve interviewfasen. Kvaliteten af denne afhænger nøje af tematiseringen og designet, således er den metodefejl, der ofte bruges til at brændemærke interviewmetoden, *det ledende spørgsmål*, ofte på meget mere fundamental vis er indbygget i tematiseringen, ikke kun i formuleringen af det enkelte spørgsmål. På samme måde er en blindhed i interviewsituationen med stor sandsynlighed afledt af en tidligere perspektivløshed i tematiseringsfasen.

Sammenhængen eller mangelen på samme viser sig ubarmhertigt på det tidspunkt, hvor den fejlslagne interviewundersøgelse oftest møder sin undergang, nemlig i analysefasen. Med stilistisk brillans og næsten sadi-stisk fryd besvarer, eller rettere undlader, forfatteren her at besvare, hvad han kaldes *The 1,000 Page Question*, dvs. novicens fortvivlede appel til lodsen om at blive bragt fri af grundstødning og efterfølgende udmattelse og undergang i forbindelse med analysen af tusind siders interviewudskrifter.

I de tidlige 60'ere var der en atomkampagne, hvis manende slogan var: *Når du ser glimtet er det for sent*. Tilsvarende er forfatterens diabolske svar på *The 1,000 Page Question*, at på det tidspunkt da du stiller spørgsmålet, er du allerede uigenkaldeligt fortabt. Du er dømt til at gå ned med mand og mus og dine 1000 uanalyserbare sider. Analysen bør nemlig begynde allerede i tema-fasen, og man er først færdig med analysen i rap-

porteringsfasen. Man analyserer således i høj grad under selve interviewfasen, ja det er jo netop denne interaktive og intersubjektive mulighed for at analysere, der er interviewmetoden stærkeste side.

Bogen bruger i øvrigt som gennemgående eksempel forfatterens egen undersøgelse af karakters betydning for gymnasieelever, hvilket er et vellykket greb, fordi det skaber en både konkret og sammenhængsskabende referensramme.

Under design-fasen diskuteres også udvælgelsesspørgsmålet. Hvem skal udvælges som interview-personer og hvor mange? I sin kritik af de repræsentative undersøgelses metodologiske hegemoni og i sit defensorat for *small-sample*-undersøgelser henviser forfatteren til (side 102), at man ved tilstrækkeligt store forskelle mellem to grupper kan nøjes med en stikprøvestørrelse på 3 af hver, og alligevel opnå statistisk signifikans. Hvis vi har to grupper, lad os som i forfatterens eget eksempel bare tage det arketyperiske med drenge og piger, og lad os sige at alle drenge svarer med en ekstrem-kategori, fx. *helt enige* i spørgsmålet om det er godt at konkurrere, mens alle piger svarer med den modsatte ekstrem-kategori, in casu at de er *helt uenige* heri. En sandsynlighedsteoretisk elementær udregning viser nu, at den matematiske mindste-grænse for signifikans er et samlet antal på 6, nemlig 3 i hver gruppe. Og så får vi netop – *mira-bile dictu* – den forjættede signifikans på 5%.

Her er der dog grund til at understrege, at det godt nok er brinkmanship at satse på så små stikprøver, for der *skal* være tale om overvældende store forskelle mellem grupperne, og så skal man endda være temmelig heldig for at det kan gå godt.

Det er i øvrigt karakteristisk for bogens kritiske grundholdning, at gennemgangen af design indeholder et afsnit om, hvornår man *ikke* bør bruge det kvalitative forskningsinterview, fordi andre undersøgelsesmetoder vil være mere velegnede til et givent formål. Samtidig med denne advarsel mod en ukritisk dyrkelse af en bestemt forskningsmetode er der også en påmindelse om, at man til syvende og sidst ikke kan tilegne sig interviewkunsten ved at læse en bog. Ganske som ved sejler-metaforen er det ikke nok at læse et søkort, man skal selv ud at sejle for at blive helbefaren.

Bogen bryder sin gennemgang af stadierne ved efter kapitlet om design at have en grundig diskussion af de forskningsetiske spørgsmål, som er knyttet til interviewundersøgelsen. Det er en vægtig og afbalanceret påmindelse om den tredobbelte ansvarlighed over for *interviewpersoner*, *videnskabelig offentlighed* og det som kaldes *den menneskelige situation*. Måske er kravet om, at man ved tematiseringen ikke blot skal stræbe efter videnskabelig værdi, men også tage hensyn til *improvement of the human situation*, noget problematisk. For det første bør det værdimæssige grundlag for sådan bestræbelse i sig selv problematiseres. Er argumentationen for at markedsundersøgelser fremmer økonomien således holdbar? For det andet bør det måske også diskuteres, hvornår det er ri-

meligt og gennemførligt at forbedre den hårdt prøvede menneskelige situation. Nietzsche stillede som bekendt det ubehagelige spørgsmål, om erkendelse overhovedet er godt for mennesket. Et spørgsmål der kan ses som et forvarsel om den kritik af oplysningstanken, der her i et nyt *fin de siècle* er blevet om ikke moderne, så postmoderne.

Med sin dragning mod netop postmodernismen burde forfatteren efter min opfattelse have problematiseret kravet om en social ansvarlighed, der ligefrem sigter mod at forbedre den menneskelige situation. Personligt klinger det som sød musik i mine gamle modernistiske ører, men ved koldsindig eftertanke kunne jeg nok stille mig tilfreds med det forskningsetiske krav, at forskeren i alt fald må søge *at undgå at komme til at forværre* den menneskelige situation. På den anden side, hvis en forsker har en sådan diabolisk hensigt, er der nok grund til at befrygte, at selv en autoritet som Kvale vil have svært ved at bringe vedkommende på andre, og mere menneskevenlige tanker.

Kapitlet om selve interviewstadiet er fremragende. Ikke blot er der en detaljeret gennemgang af en række forskellige måde at spørge og respondere på, men disse typer at forholde sig er også grundigt eksemplificeret og forklaret ud fra forfatterens egen interviewundersøgelse af karakterers betydning.

Denne mere tekniske gennemgang bliver efterfulgt af et kapitel om kvalitetskriterier for interviewundersøgelser. Ligeledes fremragende, blot undrer det at kapitlet indeholder en gennemgang om forskningsetik, der i vid udstrækning virker som en gentagelse af det tidligere afsnit herom.

Et ofte overset problem ved interviewundersøgelser er registrerings- og transkriptionsstadiet. Med bogens vanlige grundighed er denne vanskelige overgang fra interviewets levende ord til skriftens petrificerede bogstav viet et helt kapitel. Her er et væld af gode påmindelser og idéer fra en erfaren håndværker. Et af dem, og ingenlunde det mindst vigtige, lyder: *Husk at tænde for båndoptageren*.

Det understreges i dette kapitel, at transkriptionen ikke er en mekanisk proces, men indeholder principielle valg om præsentationsform og stil, valg der må relateres til formålet med undersøgelsen og dens publikation. Forfatteren kommer også ind på den helt ny tekniske mulighed som med CD-rom-mediet er introduceret for i analysefasen at arbejde direkte med tape- eller videoptagelser, og herved at eliminere transkriptionsfasen. Måske er denne mulighed i lidt for høj grad præsenteret som en løsning, hvor jeg er overbevist om, at de principielle problemer, som tidligere var knyttet til transkriptionsfasen, flytter med over i arbejdet med de nye tekstbase-systemer.

I analysekapitlet gennemgås en række måder at forholde sig til den transskriberede tekst, kondensering, kategorisering, narrativisering og fortolkning. I afsnittet om kategorisering har jeg en terminologisk indvending mod det i øvrigt instruktive eksempel fra forfatterens karakter-

undersøgelse. Der opstilles her 7 hoveddimensioner, hvor den første *Relationship with teachers* atter underopdeles i 8 *sub-kategorier*. Her er der ikke bare en terminologisk, men faktisk også konceptuel uklarhed omkring selve det kategori-begreb, forfatteren opererer med. Jeg har neden for opstillet 3 begrebslige modeller, der efter min opfattelse udtømmer mulighederne:

Dimension og subdimension

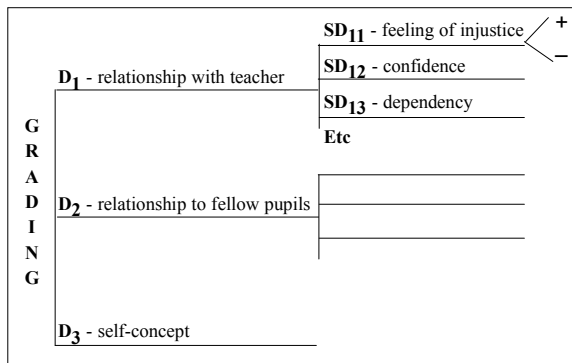

fig. 1

Dimension og kategorisystem

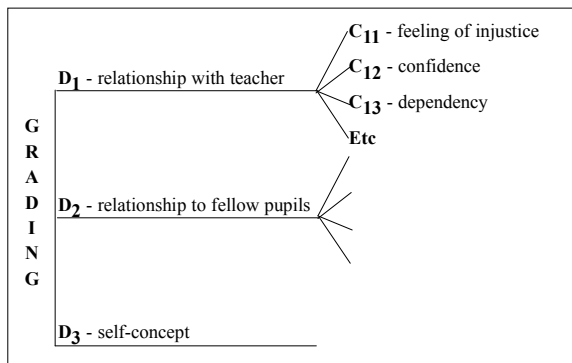
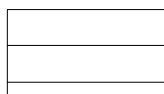

fig. 2

Figurforklaring:

Sideordnede Dimensioner eller Aspekter af fænomen - "Både-og"

Enkelt Dimension (Aspekt) = Kategorisystem - "Enten-eller"

Kategori- og sub-kategorisystem

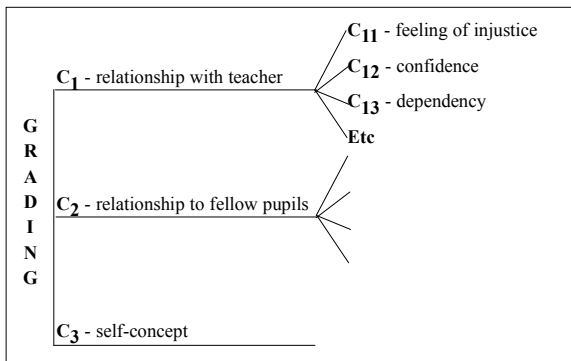

fig. 3

Jeg kan nu lige som i en af TV's quiz-programmer formulere følgende inquisitoriske spørgsmål:

Hvordan skal systemet af dimensioner og såkaldte subkategorier forstås? Er det som:

1. Dimension og subdimension
2. Dimension og kategorisystem
3. Kategori- og sub-kategorisystem

Kan med andre ord alle 42 såkaldte sub-kategorier bruges simultant (både og) for det selvsamme sted i teksten, dvs. mulighed 1? Eller skal det forstås sådan, at højst én kategori for hver dimension kodes, dvs. mulighed 2? Eller er meningen endelig, at kun en eneste af de 42 såkaldte sub-kategorier kodes?

Det er her ikke så meget det konkrete eksempel der er problemet, men i højere grad selve begrebsdannelsen omkring kodning af kategorier i analysen. Og i denne forbindelse forekommer begrebet sub-kategori at være uklart.

Det følgende kapitel hedder karakteristisk nok *The Social Construction of Validity*, og her kommer bogens balanceakt mellem principløs relativisme og dogmatisk scientisme tydeligt til udtryk. De gamle beton-positivistiske begreber som reliabilitet, validitet og generalitet kan forfatteren naturligvis ikke opretholde, men han prøver energisk at fastholde nogle omdefinerede afløsningsbegreber med samme navn, men med et nyt indhold. Begreberne frakendes deres præntention om en korrespondenteoretisk og universel gyldighed, men de fastholdes som udtryk for et behov for at have nogle kvalitetskriterier for interviewundersøgelser. Således hedder et afsnit *Validity as Quality of Craftmanship*.

Det er nok ikke så mærkeligt at dette kvalitetsbegreb bliver erklæret ikke blot kontekst-bestemt, men også fremstår som temmeligt uigenemskueligt. Forfatteren nærmer sig her dels et *æstetisk*, dels et *pragmatisk* kvalitetsbegreb. »Godt« er det som er æstetisk tiltalende, eller som er af værdi i en bestemt praksissammenhæng. Som det fremgår af det sidste kapitel før afslutningen, må kvalitet imidlertid opfattes som et også diskursivt begreb. Lige som hele den sociale virkelighed er kvalitet i følge socialkonstruktivismen et spørgsmål, der gøres til genstand for *negociating*, forhandling. Netop derfor er den afsluttende fase, *formidling af interviewundersøgelsen* så vigtig.

I det sidste kapitel opsummeres en række standard-indvendinger mod interviewundersøgelsesmetoden, der ofte stigmatiseres som *ikke-videnskabelig*, *ikke-objektiv*, *ikke-pålidelig* osv. Her vender forfatteren ironisk disse indvendinger mod kritikerne. Ud fra et bestemt videnskabsteoretisk ideal er det i og for sig rigtigt nok, at interviewundersøgelsen er ude af stand til at honorere disse krav. Men dette er ikke et udtryk for en svaghed ved interviewundersøgelsen, men derimod for en naiv og forfejlet opfattelse af videnskabelighed.

Og dermed har bogen på sine godt 300 sider præsteret at lodse læseren igennem samtlige farefulde stadier af sejladsen fra undersøgelsesidé til publikation, og ikke nok med det, den har samtidig givet et bud på, hvordan dagens forskere skal manøvrere i det endnu mere vanskelige videnskabsteoretiske farvand mellem positivismens scylla og relativismens caribda.

Denne bog vil være af uvurderlig betydning for både debutanten ud i interviewkunsten og for dem der føler sig helbefarne. Begge kategorier kan roligt rette deres spørgsmål til denne lærde og velskrevne bog, for her blæser svaret ikke i vinden.